

Sveriges första kvinnliga doktor i naturvetenskapliga ämnen var lärare på Norra Real 1912-16

Astrid Cleve von Euler

född 11 januari 1875, död 8 april 1968, dotter till professor (Uppsala) Per Teodor Cleve och författaren Caralma Öhbm. Disputerade i botanik den 27 maj 1898 vid Uppsala universitet.

Astrid Cleve utbildade sig till botanist och blev fil. kand. 1894 och disputerade i Uppsala 1898. Hon var därmed den tredje kvinnan i Sverige som disputerade. (Ellen Fries var den första kvinnan som doktorerade, 1883 i historia). Hon var starkt målinriktad på att bli forskare men när hon som kvinna inte accepterades som sådan, blev hon lärare istället. Hon fick mycket goda betyg i undervisningsskicklighet och därmed tjänst som lärare på Norra Real. Naturligtvis inte som lektor på gymnasiet - kvinnor kunde inte få sådan tjänst - men genom sin kompetens kom hon ändå att vikariera som lektor med en lön som så småningom blev 75,9 procent av vad hennes manliga kolleger fick. Lönefrågan diskuterades i många instanser innan den här procentsatsen fastställdes. Man var helt enkelt rädd att statuera exempel.

"... doktor Cleve von Euler gjorda framställningen knappast lärer kunna anses vara prejudicerande i avseende å kvinnors anställning i statstjänst. Ett dylikt bifall kommer framför allt ej att beröra det mycket omstridda spörsmålet om kvinnas lämplighet eller icke såsom undervisare för manliga lärjungar å högre stadium, ..."

Astrid Cleve gifte sig den 2 september 1902 med Hans von Euler, som 1929 skulle få nobelpriset i kemi. Han var invandrare från Tyskland, men hade då bott i Sverige tillräckligt länge - och var av "god frejd" - för att få gifta sig här. Det är inte helt klart varför han ville gifta sig med just Astrid. Det antas att han i första hand ville ha en välutbildad assistent, vilket han också fick. Efter giftermålet lade Astrid sin egen forskning åt sidan och hjälpte sin man med hans.. Hans von Euler var framstående kemist på universitetet, men Astrid var också påtagligt kompetens i ämnet. Dessutom födde hon snart det första barnet (1903) och paret var tvungna att anställa en hemhjälp eftersom båda ville ägna sig åt det vetenskapliga arbetet. Ytterligare fyra barn föddes och familjen flyttade till Kungsholmen 1905 och därefter, 1908, till Vallentuna. Arbetet var dock det vikti-

gaste för båda föräldrarna och relationen blev allt mer komplicerad. Mycket tyder på att Hans ville bestämma det gemensamma arbetets inriktning, men att Astrid hade sina egna intresseområden. Men det gick mycket bra för Hans och år 1906 blev han utnämnd till professor i kemi vid Stockholms högskola. Dock samarbetade Astrid inte enbart med sin man utan publicerade en rad forskningsrapporter tillsammans med andra. Det ogillade Hans, som medvetet arbetade på att dominera hela institutionen. Han anklagades bl.a. för att stjäla idéer, men som de flesta såg mellan fingrarna med det. Vad Astrid däremot inte accepterade var att han också tillät sig kvinnoaffärer på institutionen och att hon fick allt större restriktioner att vistas i högskolans lokaler. Relationen blev allt mer ansträngd och i januari 1912 lämnade Hans in stämningsansökan:

"Enär min hustru Astrid Maria von Euler-Chelpin, född Cleve, av ondska och motvilja förlupit mig samt farit utrikes i uppsåt att ej mera bliva och bo med mig, får jag härmed vördsamt anhålla om stämning och kallelse å henne med yrkande om skillnad i vårt äktenskap."

Astrid ironiserade över formuleringen men hade inget att invända mot att få skilsmässan beviljad.

Astrid Cleve von Euler med sina barn 1911.

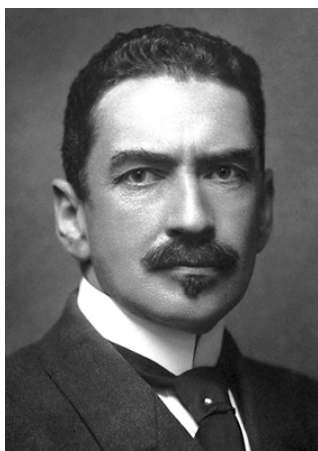
År 1913 gifte sig Hans med Beth af Ugglas, som han fick sonen Curt med 1918, student från Norra Real 1937. Han blev professor i neurofysiologi vid Karolinska institutet 1979–1985, grundade Svenska Dyslexistiftelsen, Svenska Dyslexiföreningen samt dess tidskrift Dyslexi. Mottagare av konungens förtjänstmedalj.

Efter skilsmässan kunde Cleve inte bedriva någon forskning på högskolan. Hon var nu ensam förmyndare för sina fem barn i Vallentuna och behövde en inkomst. Det var nu hon blev lärare på Norra Real. I provårssuppsatsen skriver Cleve att kemiutbildning endast var lämpligt för pojkar. Hon trodde flickor i allmänhet inte kunde uppbåda något genuint intresse för naturvetenskap. Att de lyckades ibland berodde mer på deras ”samvetsgrannhet” och inte – som hos pojkarna – ”intresse för saken, för själva kunskapsstoffet”. Astrid kom att undervisa fyra år på Norra Real, men inte som lektor utan lärarinna. Carl Svedelius (rektor på Norra Real 1906-26) nämner henne överhuvudtaget inte i sin bok om Norra Real.

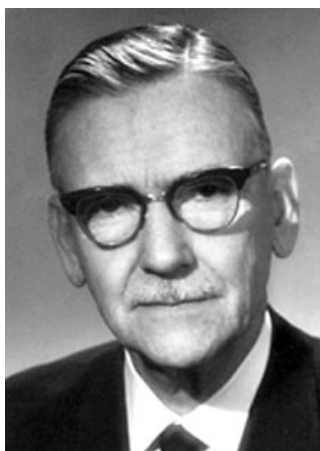
När det gäller barnen, gick det bra för speciellt Ulf von Euler. Han blev nämligen nobelpristagare i medicin 1970. Hans handledare under ungdomsåren hade varit Svante Arrhenius, som fick nobelpriset i kemi 1903. Om Ulf fick nobelpriset på grund av sina forskarmeriter eller sina omfattande kontakter med Nobelstiftelsen, tas här inte ställning till.

Efter skilsmässan doktorerade Cleve i botanik men kunde inte verka inom högskolan. Dock hittade hon snart andra vägar och 1917 fick tjänst på Uddeholms AB, en massafabrik i Skoghäll, där hon blev föreståndare för ett laboratorium. Cleve kom också att ägna sig åt geologiska studier och framförde med kraft en gungningsteori. Enligt denna skulle landhöjningen ses som en pendelrörelse förorsakad av isavsmältningen. Landet höjdes och sänktes med en gungning, som hon ansåg hade en period på 2080 år. Teorin har avfärdats och aldrig tagits på allvar inom geologsamfundet.

I början av 1920-talet flyttade hon till Uppsala där hon ägnade sig åt identifiering av kiselalger. År 1955 blev

Hans von Euler, som Astrid var gift med i tio år. Nobelpristagare i kemi 1929. Släkt med matematikern L. Euler

Ulf von Euler, äktenskapets tredje barn. Nobelpristagare i medicin 1970

Svante Arrhenius, Ulf von Eulers gudfar. Nobelpristagare i kemi 1903.

hon professor i biologi vid Uppsala universitet.

Till bilden av Astrid Cleve von Euler hör också att hon var lärare och varit övertygad nazist hela sitt liv fram till sin död 1968. Även Hans von Euler och Ulf von Euler var medlemmar i den pronazistiska Svensk-tyska föreningen under andra världskriget. Hans von Euler var också medlem i en annan pronazistisk förening, nämligen Riksföreningen Sverige Tyskland, grundad 1937 och Ulf var gift med grevinnan Dagmar Cronstedt, som arbetat på radio Königsberg, en nazistisk propagandastation riktad mot den svenska allmänheten. . Kanske inte så anmärkningsvärt med tanke på att en stor del av den svenska eliten (kanske en majoritet) hade nazistiska sympatier på den här tiden.

Patrick Lönnberg

Huvudsaklig källa: Espmark, Kristina, Vetenskapskvinnor utanför ramarna: Astrid Cleve von Euler och viljan att forska, Volym 28 av Stella (Uppsala)